

Pokrenuti ambicioznim ciljevima i nizom oštih regulatornih alata, Zeleni dogovor uskoro će redefinirati evropsku ekonomiju i politiku. Kao što se i očekivalo od transformacije te veličine, razvoj ne sledi uvek pravu liniju.

Trenutno, do sada neviđen skok cena električne energije šalje svoje udarne talase po celom kontinentu. Pogađa i zapanjuje i jedan evropski region koji je do sada pokušavao da zadrži glavu na planu dekarbonizacije. Govorimo o Zapadnobalkanskoj šestorci (VB6), odnosno zemljama koje su nasledile bivšu Jugoslaviju (plus Albaniju) koje su još uvek van Evropske unije. Šok u ceni električne energije mogao bi ih natjerati da preispitaju svoju energetska politiku i dovesti – u zavisnosti od zaključaka – do jačanja ili reakcije tranzicije u regionu. Najhitnije pitanje u ovom razmišljanju je budućnost uglja.

Kombinacija proizvodnje energije iz VB6 postala je poznata širom Evrope nakon otkrića izveštaja za 2019. godinu da je flota termoelektrana na uglj u regionu emitovala više zagađenja sumpor-dioksidom nego čitava flota evropskih termoelektrana na uglj, u omeru koji je porastao u međuvremenu na 2,5 puta. Ta iznenadna refleksija, međutim, imala je u najboljem slučaju ograničen uticaj.

Vlade nisu razvijale konkretne vizije za budućnost bez uglja (uglavnom lignita), na šta se pet SB6 oslanja u značajnoj meri. Čini se da je čak i postavljanje teme na diskusiju bolno. To može biti razumljivo, s obzirom na duboko društveno-ekonomsko oslanjanje koje je uglj stvorio. Čak ni Zapadnoj Evropi nisu strane strategije provlačenja kroz koje poslovni modeli na bazi ugljenika izgledaju previše unosni da ih ne bi iskoristili do poslednjeg mogućeg trenutka.

Ipak, rasprava o budućnosti uglja ne može se više izbegavati. To nije samo zato što je postao globalni mejnstrim. S tehničke i ekonomske tačke gledišta, elektrane na uglj VB6 su zastarele i blizu su im veka trajanja. Uskoro će ih morati zatvoriti ili rehabilitovati. Moć činjenice je možda pomogla dvema SB6, Severnoj Makedoniji i Crnoj Gori, da se obavežu na postepeno ukidanje uglja (do 2027. i 2035. godine). Takođe, pravno, proizvodnja električne energije iz postojećih postrojenja nosi jasan datum isteka.

Kao članovi Energetske zajednice, VB6 se obavezao da će postići pragove za emisije sumpor dioksida, oksida azota i prašine u skladu sa takozvanom Direktivom o velikim postrojenjima za sagorevanje (LCPD). Umesto trenutne usklađenosti, vlade su odlučile da ili postepeno ukinu agregatne emisije na nivou flote (u skladu sa nacionalnim planom smanjenja emisija, NERP) ili rade pojedinačne elektrane ne duže od maksimalno 20.000 sati.

S obzirom na to da su izgledi za rehabilitaciju suprotni dugim mogućnostima, potpuna implementacija LCPD -a trebala bi efikasno ukinuti postojeću proizvodnju energije iz uglja u VB6 do kraja 2027. godine, godine u kojoj ističe poslednji mogući datum usklađenosti.

Međutim, već se nakupljaju dokazi da se Direktiva neće primenjivati prema planu. Sekretarijat Energetske zajednice morao je da pokrene prekršajne slučajeve protiv četiri VB6 zbog nepoštovanja njihovog NERP -a, a drugi u zanemarivanju isteka ograničenja od 20.000 sati.

Osim tehničkog i pravnog, izbegavanje odluke o budućnosti izvan uglja ima i druge posledice. Zamena starih sa novim postrojenjima na ugalj nakon konačne propasti bivših članova bila je uobičajena strategija u SB6. Iako to praktično nije moguće u skladu sa evropskim pravilima o državnoj pomoći, nedavno obećanje predsednika Si Đinpinga da prekine prekomorska ulaganja u nove termoelektrane na ugalj trebalo je da prekine i projekte koje Kina sponzorise u regionu. Pravila ESG -a i taksonomije će imati sličan efekat na zapadne proizvođače i banke.

Kao posledica toga, potrebna su velika ulaganja u alternativne tehnologije. Iako su ulaganja u solarne i vetroelektrane nedavno porasla, posebno tamo gde su se vlade odlučile za tržišne mehanizme podrške i aukcije, taj trend bi mogao dodatno da se podstakne jasnom vizijom budućeg miksa energije. Postavljanje jasnog kursa ne samo da bi odredilo nivo ambicija, već bi moglo ubrzati zakasnele tržišne reforme, dalju integraciju tržišta i ulaganja u pametne i fleksibilne sisteme.

Možda je najvažnije da bi otvaranje poštene i sveobuhvatne debate o budućnosti uglja trebalo biti pitanje dobrog upravljanja. Pravedna tranzicija, koja očigledno predstavlja veći izazov za SB6 nego za ostatak Evrope, zavisi od jasne komunikacije prema građanima i zainteresovanim stranama. Zemlje koje odlažu tu debatu gube svoju autonomiju da upravljaju promenama i postaju izložene spoljnom razvoju.

Ovo ne uključuje samo nedavne najave kineskog predsednika. Vrtoglave cene energije u regionu nisu ublažene povećanim prihodima od evropske ETS, kojih se Svetska banka ne pridržava. U isto vreme, neočekivani profit koji lokalna komunalna preduzeća ostvaruju u izvozu električne energije bez cena ugljenika u EU identifikovan je kao ključni cilj predloga Evropske komisije za mehanizam prilagođavanja granica ugljenika (CBAM).

Šta ostatak Evrope može učiniti da ubrza raspravu o budućnosti uglja u regionu VB6? Prvo, angažovanjem u Energetskoj zajednici, EU je odlučila da podrži energetske tranzicije u zamenu za zemlje koje poštuju svoje obaveze. Usvajanje Paketa čiste energije i Mapa puta za dekarbonizaciju za ugovorne strane Energetske zajednice na sastanku Ministarskog saveta u novembru ove godine signalizirat će da se Zeleni dogovor proširuje na VB6, a ne samo u homeopatskim dozama.

Jednako su važne i finansijske kazne za nepoštovanje evropskih pravila kao što je ZPD umesto neadekvatnih političkih sankcija. Drugo, mnoge države članice EU stekle su vlastita,

bolna, ali na kraju i plodonosna iskustva s razmatranjem postupnog ukidanja uglja u svojoj kombinaciji energije. Oni treba da podele svoje iskustvo i iznesu argumente za jasnoću i transparentnost na visokom političkom nivou u SB6. I treće, obim tranzicije zahteva finansijske olakšice od strane javnih donatora koje prevazilaze podršku pojedinačnim projektima, novi Maršalov plan za dopunu prihoda iz budućih šema određivanja cena ugljenika.

Ovo bi pružilo utehu liderima VB6 koji se bore sa donošenjem odluke o daljem putu s obzirom na moguće društvene nemire. Kao i u EU, to bi moglo biti zavisno od obaveze postepenog ukidanja uglja. Pomažući pogođenim pojedincima i ekonomijama u celini, novi Maršalov plan bi takođe izbegao zaostajanje SB6 i na kraju se udaljio od ostatka Evrope za koji se utvrdilo da će biti među prvim usvojiojcima dekarbonizacije. To je u panevropskom, i na kraju u globalnom interesu.

Izvor: euractiv.com